

İçindekiler

Önsöz	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
Kısaltmalar.....	VII
1. GİRİŞ	1
2. CENGİZ HAN'IN HAYATI.....	6
2.1. Temuçin.....	6
2.2. Temuçin'den Cengiz Han'a	9
2.3. Moğol Birliği ve Doğu'ya Seferler.....	10
2.4. İstikamet Batı.....	12
2.5. Harzemşahlar'la Mücadeleler	13
2.6. Sona Doğru	16
3. CENGİZ HAN YASASI	22
3.1. Yasa/Yasak.....	22
3.1.1. Yasa'nın Yazıya Geçirilmesi.....	23
3.1.2. 1206 Yılı	25
3.1.3. Yasa ve Bozkır Geleneği	26
3.1.4. Yasa ve Döneme Ait Kaynaklar	28
3.1.5. Yasaya Bağlılık	30
3.2. Yasa'ya Dair Maddeler	31
3.2.1. Kaynaklarca Aktarılan Yasa Maddelerine Dair Değerlendirme.....	36
3.3. Yasa'nın Karakterine Ait Değerlendirme.....	40
3.3.1. Yasada Uluslararası Hukuk.....	40
3.3.2. Yasada Kamu Hukuku.....	42
3.3.2.1. En Üst Makam (Han)	42
3.3.2.2. Yasada Ulus.....	42
3.3.2.3. Yasada Mecburî Hizmet.....	43
3.3.2.4. Yasaya Göre İmtiyazlılar	44
3.3.3. Yasada Askerlik	44
3.3.4. Yasada Avcılık	47
3.3.5. Yasaya Göre İç İşleri	48

3.3.6. Yasada Posta ve Haberleşme	49
3.3.7. Yasada Vergilendirme	51
3.3.8. Yasaya Göre Ceza Hukuku	51
3.3.10. Cezaların Usulleri	54
3.3.11. Yasaya Göre Özel Hukuk	55
3.3.12. Yasaya Göre Ticaret Hukuku	56
3.3.13. Yasaya Göre Yargı	56
3.3.14. Yasaya Göre Yasama ve Yürütme	57
3.4. Yasa'nın Genel Değerlendirmesi	58
4. CENGİZ HAN YASASININ 13. VE 14. YY MOĞOL ULUSLARINDA İZLERİ	64
4.1. Büyük Hanlık'ta Yasa	64
4.1.1. Büyük Hanlıkta İdarî Teşkilat	64
4.1.2. Büyük Hanlıkta Dinî Yaklaşımlar	71
4.1.3. Büyük Hanlıkta Avcılık	73
4.1.4. Büyük Hanlık'ta Askerî İdare	73
4.1.5. Büyük Hanlıkta Posta İşleri	75
4.1.6. Büyük Hanlıkta Vergi	77
4.1.7. Büyük Hanlıkta Yargı	79
4.2. Yüan Hanedanlığı'nda Yasa	81
4.2.1. Yüan İdarî Yapısı	81
4.2.2. Yüan Hanedanlığı Moğollarında Devlet Teşkilatı	82
4.2.3. Sosyal Sınıflarıyla Yüan Khanat	86
4.2.4. Yüan Askerî Sistemi	88
4.2.5. Yüan Dönemi Posta İşleri	91
4.2.6. Posta Teşkilatına Dair Düzenlemeler	93
4.2.7. Yüan Dönemi Maliye ve Vergi Düzeni	96
4.2.8. Yüan Yargı Sistemine Kısa Bir Bakış	99
4.3. Çağatay Ulusunda Yasa	102
4.3.1. Çağatay Hanlığı İdarî Yapısı	102
4.3.2. Çağatay Ulusu Yapısı	107
4.3.3. Çağatay Ulusunda Askerî Teşkilat	114
4.3.4. Çağatay Ulusunda Posta İşleri	116
4.3.5. Çağatay Ulusunda Adlî İşler	116

4.3.6. Çağatay Ulusu Malî Teşkilatı.....	117
4.4. Cuci Ulusu'nda Yasa	120
4.4.1. Cuci Ulusu Dış Politikasında Yasa'nın Etkisi.....	120
4.4.2. Cuci Ulusu Kamu Hukuku.....	123
4.4.3. Cuci Ulusu Askerî Sistemi	126
4.4.4. Cuci Ulusu'nda Avcılık.....	129
4.4.5. Cuci Ulusu'nda Posta İşleri	130
4.4.6. Cuci Ulusunda Vergi.....	131
4.4.7. Cuci Ulusu'nda Yargı.....	137
4.5. İlhanlı Ulusu'nda Yasa.....	141
4.5.1. İlhanlılarda Siyasî Hukuk Bakımından Hanın Konumu ve Ulus	141
4.5.2. İlhanlı İdarî Yapısında Dini Etkiler	145
4.5.3. İlhanlarda Askerî Düzen	151
4.5.4. İlhanlarda Avcılık.....	152
4.5.5. İlhan Topraklarında Posta Sistemi	153
4.5.6. İlhanlarda Vergilendirme	154
4.5.7. İlhanlarda Yargı İşleri	155
5. SONUÇ.....	162
BİBLİYOGRAFYA.....	168
Makaleler	170
ÖZGEÇMİŞ	174

Önsöz

Bir efsane gibi anılan, Moğolların isimlerini dünyaya duyuran Cengiz Han, sadece savaşlarla ülkesini yöneten bir konar göçer komutanı değildi. O, aynı zamanda bir yasa koyucuydu. Devletini kurarken getirdiği yasal düzenlemeler, Moğol Hukukunun temelini oluşturmuştur. Böylece ardıllarına da idarî bir ölçüt bırakmıştır.

Peki bu ölçüt, yani yasa ardıllarının yaşatmaya çalıştığı Moğol Uluslarında ne kadar takip edilmişti?

Bu çalışmanın amacı, *Cengiz Han'ın Yasası* olarak bilinen, ancak elimizde tam metinleri bulunmayan kurallar bütünü, 13. ve 14. yy.'larda, *Büyük Moğol İmparatorluğu*'ndan başlanarak, dört oğluna miras kalan *Uluslar* bünyesindeki kullanımlarını değerlendirmektir.

Çalışmaya 14.yy Moğol Uluslarına kadar kısa bir siyasî tarihle giriş yaptıktan sonra, konuyu dört ana bölümde inceledik. Bunlardan ilkinde yasa yapıcı Cengiz Han'ın hayatına kısa bir bakış sunmaya çalıştık. İkinci bölümde yasanın varlığı, yazımı, geleneği gibi konuların yanında, ana kaynaklarda nakli yapılmış yasa maddelerinin aktarımı ve değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde Büyük Hanlık adıyla isimlendirilmiş olan, Cengiz Han sonrası Moğol devletinden başlanarak sırayla, Yüan, Çağatay, Cuci ve İlhanlı ulusları incelenmiştir.

Bu çalışmayı yaparken, İSAM kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kütüphanesi, İRCİCA kütüphanesi, Bonn Üniversitesi Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Bonn Üniversitesi Merkez Kütüphanelerinden yararlandım.

Benden çalışmalarımı yürütürken benimle birikim ve bilgilerini paylaşan, her daim beni tecrübeleriyle aydınlatan tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ahmet Taşağıl'a, Bonn'daki çalışmalarımı yürütmemde ön ayak olan ve desteğini benden esirgemeyen sayın Prof. Dr. Michael Weiers'a, çeşitli dokümanlar yollamak suretiyle çalışmama katkıda bulunan sayın Prof. Dr. George Lane'e, benden desteğini esirgemeyen tüm kıymetli dostlarıma, eşim Fatih Temizsu ve aileme teşekkür ederim.

Haziran 2012

Habibe Temizsu

ÖZET

Bu çalışmada 13 ve 14. yüzyıllarda Orta Asya siyasî yapısına yön veren Moğolların idarî yapısını etkileyen Cengiz Han'ın belirlediği yasa ele alınmıştır. Yasanın hem ana kaynaklar tarafından nakledilen maddeleri değerlendirilmiş, hem de bunların Cengiz Han'ın ölümünden sonra Moğol Uluslarının yapısındaki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Uluslar bazında değerlendirme yapılırken başlıca alanlar olan idarî yapı, askerî teşkilat, adlî teşkilat, posta teşkilatı gibi başlıklar belirlenerek, ulusların varlığı süresince bunlarda yaşanan değişimler, bu değişimlere sebep olan siyasî ve kültürel faktörler incelenmeye çalışılmıştır.

Temeli bozkır geleneklerine dayanan yasa, Cengiz Han'ın birliğini kurduğu Moğollar tarafından hayatın her alanına nüfuz etmiştir. O'nun ölümünden sonra, oğulları tarafından hisselerine düşen khanat'larda varlığı sürdürülmeye çalışılan yasa, zamanla siyasî ve sosyal alanlardaki etkisini kaybetmiştir. Bu kayıpta her ulus adına farklı görünse de, temelde aynı sebepler etkili olmuştur. Yerleşilen yeni coğrafyalar, Moğolların hayatlarına sosyal, siyasî ve bir müddet sonra dinî alanda değişiklikler getirmiştir. Bu değişiklikler, politik hedeflerle birleşince, Moğol Ulusları için artık Cengiz Han Yasası sadece eskiye dair bir övünç kaynağı olarak kalmış ve bir zamanlar sıkı sıkıya bağlı olunan yasa, şaşılacak şekilde doğru düzgün bir nakli kalmayarak unutulmuştur.

Anahtar kelimeler: Cengiz Han, Yasa, Moğollar, Ulus, Orta Asya

SUMMARY

This study is about the Yasa of Genghis Khan, which has affected politically Asia in the 13th and 14th centuries. The reports of the fragments of the yasa, and their effects in the structures of the Mongol Khanats were commented in this work. The assessment is based on the administrative structure, the military establishment, judiciary and postal service etc. at the khanats, the evolution of them, and the main political and culturel reasons of this evolution.

The basis of the yasa was from the steppe customs and it dominated to all territories of daily life. Its excistence proceeded after Genghis Khan with his sons at their parts of rulership. But the power of the yasa was sinking during this time. This disvaluation appeared at all khanats in a different way but the fundamental factors were the same. The new lands brought sociable, political and also religiouse changes after a while to the Mongol life. This changes got together with diplomatical aims and the yasa of Gengis Khan, which was very effective at the good old days, was only a subject of pride and honor, anymore. Amazingly, there hasn't been any straight or certain source for posterity.

Key words: Genghis Khan, Yasa, Mongols, Ulus, Central Asia

Kısaltmalar

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
AÜHF	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
hergst.	hergestellt
Hrsg.	Herausgegeben
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
No	Numara
s.	sayfa
trc.	tercüme
TTK	Türk Tarih Kurumu